

RUSYA FEDERASYONU UNESCO DÜNYA MİRAS KENTLERİNİ TEHDİT EDEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

 Veysel ÖZBEY^a

Öz

UNESCO Dünya Miras Listesi, kültürel ve doğal miras alanlarının korunmasında en etkili araçlardan birisidir. Barındırdıkları işlevlerin çokluğu, çok katmanlı yapıları ve alanlarının büyüklüğü sebebi ile kentsel miras alanları, çok boyutlu miras koruma sorunlarından etkilenir. UNESCO Dünya Miras Komitesi, kentsel ölçekteki dünya miras alanlarının korunmasında yaşanan zorlukları göz önünde bulundurarak bu miras türünün korunmasında taraf devletlere yardımcı olmak için 2005 yılında Dünya Miras Kentleri Programı'nı başlatmıştır. Bu programa dâhil olan dünya miras alanı sayısı, 2025 yılı itibarı ile 360'a ulaşmıştır. UNESCO Dünya Miras Listesi'nde toplam 33 dünya miras alanı bulunan Rusya Federasyonu, kültürel statüdeki 22 miras alanından dokuzunu kentsel ölçekli olarak tercih etmiştir. Rusya Federasyonu, 196 taraf devlet arasından bu miras türünü en çok barındıran sekizinci taraf devlet konumundadır. Bu çalışma, Rusya Federasyonu'nda bulunan dünya miras kentlerinin mevcut koruma durumlarını olumsuz etkileyen faktörleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel verisi, 2024 yılı periyodik raporlama döngüsü kapsamında UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne sunulan ülke raporlarından elde edilmiştir. İnceleme sonucunda, Rusya Federasyonu dünya miras kentlerini etkileyen 29 farklı faktör belirlenmiş, bunlardan 13'ünün en az bir kentsel miras alanını *önemli* ölçüde olumsuz etkilediği saptanmıştır. Özellikle iklim kaynaklı faktörlerin, kentsel miras alanlarında eş zamanlı görülen en yaygın tehdit unsuru olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca insan faaliyetlerinden kaynaklanan çevresel tehditlerin de çeşitli kentlerde belirgin düzeyde etkili olduğu tespit edilmiştir. Çalışmayı özgün kılan yönlerinden biri, Rusya Federasyonu özelinde dünya miras kentlerinin koruma durumlarına ilişkin bütüncül ve güncel veriye dayalı bir değerlendirme sunmasıdır. Sonuç olarak, UNESCO nezdinde periyodik raporlamanın bir izleme aracı olarak kullanılmasına ek olarak yönlendirici ve önleyici bir planlama aracı olarak da değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Politik koruma mekanizmaları için taraf devletlere özgü, yerel, çevresel ve kentsel bağlamı dikkate alan stratejik koruma planlarının gerekliliği ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Rusya, kültürel miras koruma, dünya miras kentleri, sürdürülebilir alan yönetimi, kentsel koruma sorunları, periyodik raporlama.

^a Dr, Bağımsız Araştırmacı, Adana/Türkiye, veyselozbey@gmail.com

AN ANALYSIS OF THREATENING FACTORS AFFECTING UNESCO WORLD HERITAGE CITIES IN THE RUSSIAN FEDERATION

Abstract

The UNESCO World Heritage List stands as one of the most effective instruments for preserving cultural and natural heritage sites. Due to their functional diversity, multilayered structures, and expansive spatial characteristics, urban heritage areas are particularly susceptible to complex, multidimensional conservation challenges. In recognition of the specific difficulties associated with safeguarding urban-scale heritage sites, the UNESCO World Heritage Committee launched the World Heritage Cities Programme in 2005 to support State Parties in addressing these issues. As of 2025, the number of World Heritage properties participating in this programme has reached 360. Among the 33 World Heritage properties inscribed in the Russian Federation, nine of the 22 cultural sites are classified as urban-scale heritage. This places the Russian Federation eighth among 196 State Parties in terms of the number of urban heritage properties it holds. This study aims to identify and analyse the factors adversely affecting the current conservation status of World Heritage Cities in the Russian Federation. The primary data for this research were derived from the national reports submitted to the UNESCO World Heritage Centre as part of the 2024 periodic reporting cycle. The analysis identified 29 distinct factors impacting Russia's World Heritage Cities, with 13 of them found to significantly and negatively influence at least one urban heritage site. Notably, climate-related factors emerged as the most prevalent and simultaneous threats across multiple sites.

Additionally, environmental threats resulting from human activities have been observed to have a substantial impact on several cities. A key contribution of this study is its comprehensive and up-to-date assessment of the conservation conditions of World Heritage Cities in the Russian Federation. The findings underscore the need to consider periodic reporting not only as a monitoring tool under UNESCO but also as a proactive and strategic planning instrument. The study further highlights the need to develop strategic conservation plans tailored to the specific political, local, environmental, and urban contexts of individual State Parties.

Keywords: Russia, protecting cultural heritage, world heritage cities, sustainable site management, urban conservation challenges, periodic reporting.

ИССЛЕДОВАНИЕ ФАКТОРОВ, УГРОЖАЮЩИХ ГОРОДАМ ВСЕМИРНОГО НАСЛЕДИЯ ЮНЕСКО В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Аннотация

Список всемирного наследия ЮНЕСКО является одним из наиболее эффективных инструментов охраны культурного и природного наследия. Из-за многофункционального характера, многослойной структуры и большого масштаба территорий, городские объекты наследия подвержены множественным и многомерным проблемам сохранения. Учитывая сложности, возникающие при охране объектов всемирного наследия в городском масштабе, Комитет всемирного наследия ЮНЕСКО в 2005 году инициировал Программу городов всемирного наследия с целью оказания содействия государствам-участникам в защите этого типа наследия. К 2025

году насчитывалась около 360 объектов, имеющих выраженное городское измерение, включённых в данную программу. В Списке всемирного наследия ЮНЕСКО числится 33 объекта, расположенных на территории Российской Федерации, из которых 22 имеют статус культурного наследия. Девять из этих объектов культурного наследия классифицируются как города всемирного наследия в городском масштабе. По количеству таких объектов среди 196 государств-участников Россия занимает восьмое место. Цель настоящего исследования — выявить факторы, негативно влияющие на текущее состояние сохранности городов всемирного наследия в Российской Федерации. Основные данные были получены из национальных докладов, представленных Центру всемирного наследия ЮНЕСКО в рамках цикла периодической отчетности 2024 года. В результате анализа были определены 29 различных факторов, влияющих на объекты, при этом установлено, что 13 из них оказывают значительное негативное воздействие как минимум на один городской объект наследия.

Особо отмечено, что климатические факторы являются наиболее распространённой и одновременной угрозой для городских объектов. Кроме того, экологические угрозы, вызванные деятельностью человека, оказались заметно выраженными в ряде городов. Уникальность исследования заключается в том, что оно представляет собой целостную и основанную на современных данных оценку состояния сохранности городов всемирного наследия в Российской Федерации. В заключение подчёркивается, что периодическая отчётность должна рассматриваться не только как инструмент мониторинга в рамках ЮНЕСКО, но и как направляющий и предупредительный механизм стратегического планирования. Обоснована необходимость разработки стратегических планов охраны, учитывающих политический, локальный, экологический и урбанистический контекст каждого государства-участника.

Ключевые слова: Россия, Сохранение культурного наследия, города всемирного наследия, устойчивое управление объектами наследия, вопросы сохранения города, периодическая отчетность.

Giriş

UNESCO Dünya Miras Listesi, doğal ve kültürel miras koruma yaklaşımlarının bütüncül olarak uygulandığı ve uygulamaların sıkı denetimlerle kontrol edildiği önemli bir koruma mekanizmasıdır. Aynı zamanda Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'ye (Sözleşme) taraf olan devletlerin, doğal ve kültürel miras koruma yaklaşımlarına teknik ve finansal destek veren yardımcı bir işlem döngüsü ile korumacılıkta sürdürülebilirliğe katkı sağlar. Her yıl yeni varlıkların eklenmesi ile kümülatif olarak artan liste, miras alanlarının sayısı bakımından kontrol edilebilir sınırlara yaklaşmıştır. Bu gelişme, listenin ilgili karar organı olan UNESCO Dünya Miras Komitesi'ni çeşitli tedbirler almaya itmiştir.¹ Komite, son dönemde listeye alınacak varlıklarla ilgili arka arkaya çeşitli kısıtlama kararları almış ve ilgili kararları kademeli

¹ UNESCO World Heritage Centre, *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (WHC. 05/2)* (Paris: WHC, 2005), 16; UNESCO World Heritage Centre, *Item 10 of the Provisional Agenda: Global Strategy: Evaluation of the Cairns-Suzhou Decision (WHC-07/31.COM/10)* (Paris: WHC, 2007), 6; UNESCO World Heritage Centre, *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (WHC. 08/01)* (Paris: WHC, 2008), 16-18.

olarak uygulamaya geçirmiştir. Güncel durumda taraf devletler, her yıl yalnızca bir miraslarını listeye aday olarak gösterebilmektedir. Bu durum, listeye yönelik yeni adaylık stratejilerinin geliştirilmesini gerekli kılmıştır.

Kısıtlama kararlarından en çok etkilenen miras alanları, yapısı gereği ölçeği genellikle daha küçük olan kültürel miraslar olmuştur. Kültürel miras listeleme stratejilerden en basit olan ve yaygın kullanılanı, listeye tanımlanan miras alanlarının büyüklüğünü arttırmaktır. Miras alanını büyütmek için miras ölçeğini büyütme, birden çok miras alanını seri adaylıkla listeye sunmak veya doğal unsurları kullanarak karma miras olarak miras alanı tanımlamak yollarından biri ya da birkaçı izlenir. Taraf bir devletin listeye adaylıkta kentsel miras alanlarına öncelik tanınması, miras alanı ölçeğini büyük tutmaya yönelik başlıca politik stratejilerdendir. Ancak böyle bir stratejide, tek bir miras sınıfının seri adaylığından ziyade birçok işlevi bir arada barındıran kentsel ölçekli miras alanlarına yönelik tehditlerin sayısı ve karmaşıklığı da artmakta ve farklılaşmaktadır.² Özellikle hızlı kentleşme ve kontrolsüz kentsel yayılma,³ entegre planlama ve yönetim yetersizliği,⁴ zamansal kopuş,⁵ çevresel bozulma ve kirlilik,⁶ sosyal ve kültürel değişimler,⁷ aşırı kültürel tesis arzı ve yetersiz kullanım⁸ gibi nedenlerden kaynaklanan tehditler, diğer kültürel miras sınıflarından farklı olarak kentsel miras alanlarına yönelik daha olumsuz bir etki oluşturmaktadır.

Bu sebeple UNESCO Dünya Miras Komitesi, kentsel ölçekteki dünya miras alanlarının korunmasında yaşanan zorlukları göz önünde bulundurarak bu miras türünün korunmasında taraf devletlere yardımcı olmak maksadı ile 2005 yılından itibaren Dünya

² Shenghui Cui, et al., "Increased challenges for world heritage protection as a result of urbanisation in Lijiang City," *International Journal of Sustainable Development & World Ecology* 18/6 (2011): 480; Kaixuan Wang & Kalliopi Fouseki, "Sustaining the Fabric of Time: Urban Heritage, Time Rupture, and Sustainable Development," *Land* 14/113 (2025): 1, 4, 8; David Sánchez Alvarado, et al., "Struggling with globalization challenges: addressing the oversupply of cultural facilities in the world heritage city of Cuenca, Ecuador," *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development* 15/1 (2025): 86.

³ Alvarado, et al., "Struggling with globalization challenges: addressing the oversupply of cultural facilities in the world heritage city of Cuenca, Ecuador," 75-76; Cui, et al., "Increased challenges for world heritage protection as a result of urbanisation in Lijiang City," 483; Moses Katontoka, et al., "How Urban Is World Heritage? An Investigation of Built-up Area Increase in Cultural Heritage Properties," Preprints (2024), erişim 28.07.2025, <https://www.preprints.org/manuscript/202409.0423/v1>; Van-Manh Pham, et al., "Urbanization impact on landscape patterns in cultural heritage preservation sites: A case study of the complex of Huế Monuments, Vietnam," *Landscape Ecol* 36 (2021): 1236; Chika Udejaja, et al., "Urban Heritage Conservation and Rapid Urbanization: Insights from Surat, India," *Sustainability* 12/2172 (2020): 17.

⁴ Alvarado, et al., "Struggling with globalization challenges: addressing the oversupply of cultural facilities in the world heritage city of Cuenca, Ecuador," 79, 84-85; Udejaja, et al., "Urban Heritage Conservation and Rapid Urbanization: Insights from Surat, India," 3, 21.

⁵ Wang & Fouseki, "Sustaining the Fabric of Time: Urban Heritage, Time Rupture, and Sustainable Development," 8, 13-14.

⁶ Haoxuan Feng, "Impact of Urbanization on Cultural Heritage: A Quantitative Analysis," *Advances in Education, Humanities and Social Science Research* 11/1 (2024 International Conference on Humanities Education, Art Appreciation, and Social Sciences - ICHEAS 2024) (2024); Cui et al., "Increased challenges for world heritage protection as a result of urbanisation in Lijiang City," 483; Pham et al., "Urbanization impact on landscape patterns in cultural heritage preservation sites: A case study of the complex of Huế Monuments, Vietnam," 1254.

⁷ Cui et al., "Increased challenges for world heritage protection as a result of urbanisation in Lijiang City," 483; Alvarado, et al., "Struggling with globalization challenges: addressing the oversupply of cultural facilities in the world heritage city of Cuenca, Ecuador," 85; Abrar Hiswara, Adit Mohammad Aziz & Yenik Pujowati, "Cultural Preservation in a Globalized World: Strategies for Sustaining Heritage," *West Science Social and Humanities Studies* 1/3 (2023): 104; Udejaja, et al., "Urban Heritage Conservation and Rapid Urbanization: Insights from Surat, India," 16.

⁸ Alvarado, et al., "Struggling with globalization challenges: addressing the oversupply of cultural facilities in the world heritage city of Cuenca, Ecuador," 79, 84.

Miras Kentleri Programı'nı yapılandırmaya başlamıştır.⁹ Günümüzde bu programa dâhil olan dünya miras alanı sayısı 360'a ulaşmış durumdadır.¹⁰

Rusya Federasyonu, UNESCO Dünya Miras Listesi'nde çok sayıda miras alanı bulunan ülkelerden birisidir. Çeşitli duraklama süreçlerinin ardından yakın dönemde listede miraslarının yer almasına daha fazla özen gösteren Rusya, geçtiğimiz dokuz yılda yedi adet mirasını listeye kaydettirmeyi başarmıştır. Başlangıçta ağırlıklı olarak kentsel ölçekli kültürel miras tanımlamayı tercih eden Rusya Federasyonu, bu yönelimi zamanla değiştirmiştir. Rusya Federasyonu tarafından listeye tanımlanan 33 dünya miras alanından dokuzu, Dünya Miras Kentleri Programı'na dâhildir.¹¹ Pek çok taraf devlet gibi Rusya Federasyonu da kentsel ölçekli dünya miras alanlarının korunmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu bağlamda çalışma, Rusya Federasyonu'nun günümüze kadar olan süreçte UNESCO Dünya Miras Listesi'ne tanımladığı dünya miras kentlerinin koruma sorunları üzerine yoğunlaşmaktadır. Taraf devletlerin dünya miras alanlarına dair koruma durumlarını bildirmekle yükümlü oldukları periyodik raporlarda yer alan veriler incelenerek Rusya Federasyonu'nun dünya miras kentlerini olumsuz etkileyen faktörler araştırılmıştır.

1) Rusya Federasyonu Dünya Miras Alanları

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, 12 Ekim 1988 tarihinde Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'ye taraf olmuştur. Birliğin 1991 yılında dağılmasının ardından sözleşmeye Rusya Federasyonu taraf olmuştur.¹²

Rusya Federasyonu, 2025 yılı itibari ile 22'si kültürel, 11'i doğal olmak üzere toplam 33 miras alanını UNESCO Dünya Miras Listesi'ne yazdırmış durumdadır.¹³ Bu dünya miras alanı sayısı ile Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'ye taraf olan 196 devlet arasında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne en çok sayıda miras alanı tanımlayan dokuzuncu taraf devlet konumundadır. Bu miraslar arasından ikisi doğal, ikisi kültürel toplam dört adet dünya miras alanı seri adaylık olarak sunulmuştur. Seri adaylıklardan doğal miras alanları, taraf devlet Moğolistan ile uluslararası iş birliği çerçevesinde sunulan Uvs Nuur Havzası (2003, 769rev) ve Dauria Peyzajları (2017, 1448rev) miras alanlarıdır. Litvanya Cumhuriyeti ile ortak sunulan Kuron Dili (2000, 994) ve 10 taraf devletin ortak mirası olan Struve Jeodezik Arkı (2005, 1187), kültürel miras alanı statüsünde listede yer almaktadır. Rusya ayrıca UNESCO Dünya Miras Listesi'ne yazdırmak üzere 31 miras alanını da Rusya UNESCO Geçici

⁹ UNESCO World Heritage Centre, "World Heritage Cities Programme," World Heritage Convention (2025), erişim 28.07.2025, <https://whc.unesco.org/en/cities/>

¹⁰ UNESCO World Heritage Centre, "World Heritage List," World Heritage Convention (2025), erişim 25.07.2025, <https://whc.unesco.org/en/list/>

¹¹ UNESCO World Heritage Centre, "Russian Federation," World Heritage Convention (2025), erişim 24.07.2025, <https://whc.unesco.org/en/statesparties/ru>

¹² Rusya Federasyonu, UNESCO Dünya Miras Listesi'nin ilgili karar mekanizması olan UNESCO Dünya Miras Komitesi'nde 2001–2005, 2009–2013 ve 2019–2023 yılları arasında üç dönem Komite Üyesi olarak görev almıştır. Topraklarının büyük çoğunluğu Asya kıtasında olmasına rağmen Rusya Federasyonu, UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından Avrupa ve Kuzey Amerika bölgesi çerçevesinde değerlendirilmektedir.

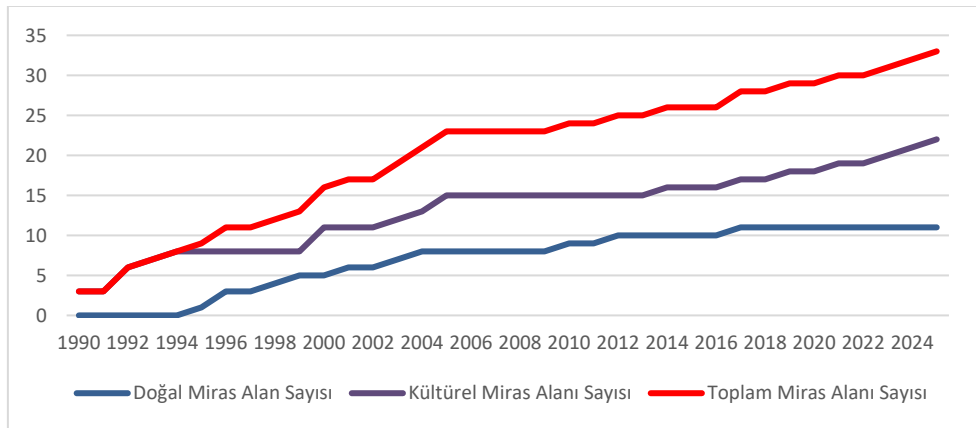
¹³ "Russian Federation."

Listesi'ne kaydettirmiştir.¹⁴

Rusya Federasyonu UNESCO dünya miras alanlarının dikkate değer bir coğrafi dağılımı söz konusudur. Kültürel dünya miras alanlarının tamamı Rusya Federasyonu'nun batısında, Avrupa kıtasındadır. Doğal dünya miras alanları ise orta ve doğu kesimde yer almaktadır. Doğal miras alanlarından 298.903 hektar alan kaplayan Batı Kafkasya miras alanı¹⁵ Avrupa kıtasının güneydoğu ucunda yer alırken, toplam 3.280.000 hektarlık alana yayılan üç bileşenden oluşan Bakır Komi Ormanları doğal miras alanı¹⁶, Asya ve Avrupa kıtasının kuzey kesişim noktasında yer almaktadır. Rusya Federasyonu'nun diğer doğal miras alanları Asya kıtasında bulunur.

Rusya Federasyonu, 1991, 1997, 2002, 2011, 2013, 2015, 2016, 2018, 2020 ve 2022 yıllarında ve 2006-2009 yılları arasında herhangi bir dünya miras alanı tanımlamamıştır (Grafik 1). İlk doğal mirasını 1995 yılında tanımlayan Rusya, 2017 yılının sonuna kadar 11 adet doğal mirasının listelenmesini sağlamıştır. Taraf devlet, sonraki dönem içerisinde listelenmek üzere doğal miraslarını aday olarak sunmamıştır. Kültürel mirasları ile ilgili olarak da 1994 yılından sonra 2000 yılına kadar, 2005 yılından sonra 2014 yılına kadar iki uzun dönem boyunca bir girişimde bulunmamıştır. Bu durum, Rusya'nın miras listeleme konusunda her iki miras kategorisi çerçevesinde 2005 yılından sonra 2010 yılına kadar bir duraklama evresine girdiğini göstermektedir.

Grafik 1. Rusya Federasyonu UNESCO Dünya Miras Alanı Sayısının Yıllara Göre Değişim Grafiği¹⁷

2) Rusya Federasyonu'nun Kültürel Statüdeki Dünya Miras Alanları

Rusya Federasyonu, Sözleşme'ye taraf olduktan sonra ilk olarak 1990-1994 yılları arasında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne yalnızca kültürel dünya miras alanları tanımlamıştır. Rusya bu dönemde, 1990 ve 1992 yıllarında üçer, 1993 ve 1994 yıllarında birer olmak üzere toplam sekiz kültürel statüdeki miras alanını listeleye dâhil ettirmiştir.

¹⁴ UNESCO World Heritage Centre, "Tentative Lists - Russian Federation," World Heritage Convention (2025), erişim 28.07.2025, <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/action=listtentative&order=states&state=ru>

¹⁵ UNESCO World Heritage Centre, "Western Caucasus," World Heritage Convention (2025), erişim 25.09.2025, <https://whc.unesco.org/en/list/900>

¹⁶ UNESCO World Heritage Centre, "Virgin Komi Forests," World Heritage Convention (2025), erişim 25.09.2025, <https://whc.unesco.org/en/list/719>

¹⁷ "Russian Federation."

Bu sekiz dünya miras alanının beşi kentsel ölçekli dünya miras kentidir. İlerleyen dönemde, 2000 yılında üç adet, 2005 yılında iki adet, 2003, 2004, 2014, 2017, 2019, 2021, 2023, 2024 ve 2025 yıllarında bir adet olmak üzere toplamda 14 adet kültürel miras alanını listeye tanımlayan Rusya Federasyonu, bunlardan sadece dördünü dünya miras kentleri programı kapsamında değerlendirmiştir (Tablo 1). Dünya miras kenti olarak değerlendirilmeyen diğer kültürel miras alanlarının altısı anıt, üçü yapı topluluğu, üçü kültürel peyzaj ve biri arkeolojik sit alanı sınıfındadır.

Tablo 1. UNESCO Dünya Miras Listesi'nde Rusya Federasyonu Kültürel Dünya Miras Alanları¹⁸

Kültürel Dünya Miras Alanı	Dosya No.	Yıl	Türü
Saint Petersburg Tarihi Merkezi ve İlgili Anıt Grupları	540bis	1990	K
Kizhi Pogost	544	1990	A
Kremlin ve Kızıl Meydan, Moskova	545	1990	K
Novgorod ve Çevresindeki Tarihi Anıtlar	604	1992	K
Solovetsky Adaları Kültür ve Tarih Topluluğu	632	1992	YT
Vladimir ve Suzdal'ın Beyaz Anıtları	633	1992	K
Sergiev Posad'daki Trinity Sergius Lavra'nın Mimari Topluluğu	657	1993	K
Yükseliş Kilisesi, Kolomenskoye	634rev	1994	A
Kazan Kremlin'in Tarihi ve Mimari Kompleksi	980	2000	K
Ferapontov Manastırı Topluluğu	982	2000	A
Kuron Dili	994	2000	KP
Derbent Kalesi, Antik Kenti ve Kale Yapıları	1070	2003	K
Novodevichy Manastırı Topluluğu	1097	2004	A
Yaroslavl Kentinin Tarihi Merkezi	1170	2005	K
Struve Jeodezik Arkı	1187	2005	YT
Bolgar Tarihi ve Arkeolojik Kompleksi	981rev	2014	YT
Sviyazhsk kent adasının Göğe Kabul Katedrali ve Manastırı	1525	2017	A
Pskov Mimarlık Okulu Kiliseleri	1523	2019	K
Onega Gölü ve Beyaz Deniz'in Petroglifleri	1654	2021	KP
Kazan Federal Üniversitesi Astronomik Gözlemeleri	1678	2023	A
Kenozero Gölü Kültürel Peyzajı	1688	2024	KP
Şulgan-Taş Mağarası Kaya Resimleri	1743	2025	AS

A : Anıt

AS : Arkeolojik Sit

K : Kent

KP : Kültürel Peyzaj

YT : Yapı Topluluğu

¹⁸ "Russian Federation" kaynağından veriler derlenerek.

3) Dünya Miras Kentleri Programı ve Rusya Federasyonu UNESCO Dünya Miras Kentleri

Taraf devletlerin kentsel miraslarını koruma ve yönetme zorluklarında yardımcı olmayı amaçlayan Dünya Miras Kentleri Programı, UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından resmî olarak onaylanan ve takip edilen altı tematik programdan birisidir. UNESCO Dünya Miras Komitesi, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Durban kentinde gerçekleştirilen 29. Genel Oturumunda (2005), Dünya Mirası Kentlerinin çoğunluğunun karşılaştığı koruma ve kalkınmayı dengelemek hususunda zorluklardan duyduğu endişesini dile getirmiştir. Kentsel miras korumacılığını sosyo-ekonomik kalkınma stratejilerine daha başarılı bir şekilde entegre etmek üzere güncellenmiş yönergeler sağlamak için yeni bir standart belirleme aracının geliştirilmesini talep etmiştir. İlerleyen dönemde Dünya Miras Kentleri Programı, kentsel mirasın korunmasına ilişkin teorik bir çerçevenin geliştirilmesi ve taraf devletlere yeni plan ve yaklaşımların uygulanması için teknik yardım sağlanması olmak üzere iki yönlü bir süreç üzerine yapılandırılmıştır.¹⁹

Bu program dâhilinde değerlendirilebilecek miras alanları özellikle Avrupa kıtasında yoğunlaşmıştır. Listede 2025 yılı itibarı ile yer alan 1248 dünya miras alanından 492'si Avrupa ülkelerine aittir. Listede yer alan toplam dünya miras kenti sayısı ise 360'tır. Bunlardan 189'u (%52,50), Avrupa ülkeleri tarafından tanımlanmıştır. Dolayısı ile Avrupa'da bulunan 492 dünya miras alanının 189'u (%38,42) kentsel miras alanlarıdır. UNESCO Dünya Miras Listesi'ne on ve üzeri sayıda dünya miras alanı tanımlayan taraf devletlerin dünya miras kenti listeleme tutumları incelendiğinde bu durum daha iyi anlaşılmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. UNESCO Dünya Miras Listesi'nde on ve üzeri sayıda Dünya Miras Alanı bulunan Taraf Devletler ve Dünya Miras Kent Sayı Yüzdeleri²⁰

Taraf Devlet	DMA Sayısı	DMA Sayısı Sıralama	DMK Sayısı	DMK Sayısı Sıralama	DMK Yüzdesi (%)	DMK Yüzdesi Sıralama
İtalya Cumhuriyeti	61	1	29	1	47,54	3
Çin Halk Cumhuriyeti	60	2	12	5	20,00	24
Almanya Federal Cumhuriyeti	55	3	26	2	47,27	4
Fransa Cumhuriyeti	54	4	16	4	29,63	14
İspanya Krallığı	50	5	22	3	44,00	5
Hindistan Cumhuriyeti	44	6	3	24	6,82	32
Birleşik Meksika Devletleri	36	7	11	6	30,56	12
Birleşik Krallık	35	8	9	8	25,71	18
Rusya Federasyonu	33	9	9	8	27,27	16
İran İslâm Cumhuriyeti	29	10	8	11	27,59	15
Japonya	26	11	6	13	23,08	20

¹⁹ "World Heritage Cities Programme."

²⁰ "World Heritage List" kaynağından veriler derlenerek.

Amerika Birleşik Devletleri	26	11	4	19	15,39	28
Brezilya Federal Cumhuriyeti	25	13	11	6	44,00	5
Kanada Dominyonu	22	14	2	27	9,09	31
Türkiye Cumhuriyeti	22	14	5	16	22,73	23
Avustralya Milletler Topluluğu	21	16	1	32	4,76	33
Yunanistan Cumhuriyeti	20	17	6	13	30,00	13
Çek Cumhuriyeti	17	18	9	8	52,94	1
Polonya Cumhuriyeti	17	18	4	19	23,53	19
Portekiz Cumhuriyeti	17	18	6	13	35,29	10
Kore Cumhuriyeti	17	18	2	27	11,77	29
Belçika Krallığı	16	22	8	11	50,00	2
İsveç Krallığı	15	23	4	19	26,67	17
İsviçre Konfederasyonu	13	24	3	24	23,08	20
Peru Cumhuriyeti	13	24	3	24	23,08	20
Hollanda Krallığı	13	24	5	16	39,46	9
Arjantin Cumhuriyeti	12	27	0	34	0	34
Avusturya Cumhuriyeti	12	27	5	16	41,67	7
Danimarka Krallığı	12	27	2	27	16,67	27
Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti	12	27	4	19	33,33	11
Güney Afrika Cumhuriyeti	12	27	0	34	0	34
Romanya	11	32	2	27	18,18	26
Bulgaristan Cumhuriyeti	10	33	1	32	10,00	30
Hırvatistan Cumhuriyeti	10	33	4	19	40,00	8
Endonezya	10	33	2	27	20,00	24

Avrupalı taraf devletlerden Çek Cumhuriyeti ve Belçika Krallığı, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne tanımladığı miras alanı sayısının en az yarısını dünya miras kenti olarak tercih etmiştir. Dünya miras kenti oranı %40 ila %50 arasında tercih eden taraf devletler, İtalya Cumhuriyeti (47,54), Almanya Federal Cumhuriyeti (47,27), İspanya Krallığı (44,00), Brezilya Federal Cumhuriyeti (44,00), Avusturya Cumhuriyeti (41,67) ve Hırvatistan Cumhuriyeti (40,00) olmuştur. Böylece dünya miras kenti oranı %40 ve üzeri olan sekiz taraf devletten yedisinin Avrupa ülkesi olduğu görülür. Bu sekiz taraf devlet, listedeki dünya miras kenti miras alanlarının yaklaşık üçte birisini tanımlamış durumdadır (114 DMK).

Avrupa kıtasında yer almayan taraf devletlerin dünya miras kenti tanımlama tavrı incelendiğinde Brezilya Federal Cumhuriyeti (%44,00), Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti (%33,33) ve Birleşik Meksika Devletleri (30,56) taraf devletlerinin öne

çıktığı görülür. İran İslâm Cumhuriyeti (%27,59), Japonya (%23,08), Peru Cumhuriyeti (%23,08), Türkiye Cumhuriyeti (%22,73), Endonezya (%20,00) ve Çin Halk Cumhuriyeti (%20,00) taraf devletleri %20'lik oranı yakalamış durumdadır. Amerika Birleşik Devletleri (%15,39) ve Kore Cumhuriyeti (%11,77) taraf devletleri %10'luk oranın üzerinde bir dünya miras kenti yoğunluğuna sahiptir. Kanada Dominyonu (%9,09), Hindistan Cumhuriyeti (%6,82) ve Avustralya Milletler Topluluğu (4,76) taraf devletleri ise bu oranın altında kalmıştır. Arjantin Cumhuriyeti ve Güney Afrika Cumhuriyeti taraf devletlerinin ise henüz bir dünya miras kenti yoktur.

Avrupa ve Asya kıtalarında önemli boyutta toprağı bulunan Rusya Federasyonu, bu özelliği ile diğer taraf devletlerden ayrılmaktadır. Bünyesindeki dünya miras kentlerinin tamamını Avrupa kıtasındaki topraklarından tanımlayan Rusya Federasyonu (Şekil 1), sayısal ve oransal olarak da Avrupa ülkelerini dünya miras kenti tanımlama tavrını benimsemiş durumdadır. Rusya Federasyonu, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne tanımladığı 33 adet dünya miras alanının dokuzunu dünya miras kenti olarak tercih etmiştir (Tablo 3). Sahip olduğu dünya miras alanı sayısı ile tüm taraf devletler arasında dokuzuncu sırada yer alan Rusya, sayısal olarak en çok dünya miras kenti bulunan sekizinci taraf devlet, %27,27 dünya miras kenti oranı ile de ilk otuz beş taraf devlet arasında listeye sunduğu miras alanları içerisinde en yoğun dünya miras kenti tercih eden on altıncı taraf devlet olmuştur.

Tablo 3. UNESCO Dünya Miras Listesi'nde Rusya Federasyonu Dünya Miras Kentleri²¹

Dünya Miras Kenti	Dosya No.	Yıl
Saint Petersburg Tarihi Merkezi ve İlgili Anıt Grupları	540bis	1990
Kremlin ve Kızıl Meydan, Moskova	545	1990
Novgorod ve Çevresindeki Tarihi Anıtlar	604	1992
Vladimir ve Suzdal'ın Beyaz Anıtları	633	1992
Sergiev Posad'daki Trinity Sergius Lavra'nın Mimari Topluluğu	657	1993
Kazan Kremlin'in Tarihi ve Mimari Kompleksi	980	2000
Derbent Kalesi, Antik Kenti ve Kale Yapıları	1070	2003
Yaroslavl Kentinin Tarihi Merkezi	1170	2005
Pskov Mimarlık Okulu Kiliseleri	1523	2019

4) Rusya Federasyonu Dünya Miras Kentlerini Olumsuz Etkileyen Faktörler

UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan miras alanlarının koruma durumlarının UNESCO Dünya Miras Merkezi tarafından takibi için taraf devletler, sahip oldukları dünya miras alanlarına dair periyodik raporları her altı yılda bir UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne sunmakla yükümlüdür.²² Miras alanlarının koruma durumlarını ve Üstün Evrensel Değerlerini olumsuz etkileyen faktörler, miras alanının listede kalabilmesi için dikkat edilmesi ve tedbir alınması gereken en önemli etkenlerdir. Özellikle alanları *majör*

²¹ "Russian Federation." kaynağından veriler derlenerek.

²² UNESCO World Heritage Centre, *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (WHC.23/01)* (Paris: WHC, 2023), 63; Paragraph 203.

ve önemli derecede olumsuz etkileyen faktörlere karşı kısa ve orta vadede çözüm bulmak önem taşımaktadır.

Rusya Federasyonu dünya miras kenti miras alanlarını olumsuz etkileyen faktörlerin tespiti için 2024 periyodik raporlama dönemi raporları incelenmiştir. Dünya miras kenti miras alanlarını potansiyel olarak ya da mevcutta olumlu etkileyen faktörler ile potansiyel olarak olumsuz etkilemesi beklenen faktörler çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Çalışmada yalnızca Rusya Federasyonu taraf devletinin dünya miras kentlerini mevcut durumda olumsuz etkileyen faktörler incelenmiştir. Raporlarda kullanılan faktör derecelendirmesine uyulmuştur (bkz. Tablo 4; not kısmı).

Taraf devlet Rusya Federasyonu'nun dünya miras kentlerine ilişkin koruma durumlarını belirtir periyodik raporları incelendiğinde miras alanlarını *olumsuz etkileyen* 29 adet faktörden söz etmek mümkündür (Tablo 4). Bu faktörlerden hiçbirisi dünya miras kentlerini *majör* düzeyde olumsuz etkileyen faktörlerden değildir. Alanları olumsuz etkileyen faktörlerden 10 adedi, Rusya Federasyonu'nun yalnızca bir dünya miras kentini olumsuz etkilemektedir. Bunlardan beşi (deniz ulaşım altyapısı, yüzey suyu kirliliği, geleneksel yaşam biçimleri ve bilgi sistemindeki değişimler, fırtınalar, erozyon ve siltasyon / birikim) alanları *önemsiz* ölçüde, üçü (zararlılar, ritüel / manevi / dini ve ilişkisel kullanımlar, sıcaklık değişimi) *minör* düzeyde, ikisi (yangın, yüksek etkili araştırma / izleme faaliyetleri) *önemli* ölçüde etkilemektedir. Diğer faktörlerden yedisi (yerleştirilmiş hizmetler, majör doğrusal hizmetler, yeraltı suyu kirliliği, çığ / heyelan, yasa dışı aktiviteler, su baskını (sel), mirasın kasıtlı olarak tahrip edilmesi) iki adet, beşi (konutlaşma, kara ulaşım altyapısı, ulaşım altyapısının kullanımından kaynaklanan etkiler, hava kirliliği, katı atık) üç adet, ikisi (ticari kalkınma, mikroorganizmalar) dört adet, üçü (su (yağmur / yeraltı suyu), rüzgâr, toz) beş adet, biri (sıcaklık) yedi adet ve biri (bağıl nem) sekiz adet farklı dünya miras kentini olumsuz etkilemektedir.

Tablo 4. Rusya Federasyonu Dünya Miras Kentlerini Olumsuz Etkileyen Faktörler²³

Dünya Miras Kentlerini Olumsuz Etkileyen Faktörler	Dünya Miras Kenti								
	540bis	545	604	633	657	980	1070	1170	1523
Konutlaşma	-	-	-	0	0	-	-	0	-
Ticari kalkınma	-	2	-	0	0	-	-	1	-
Kara ulaşım altyapısı	-	-	-	2	0	-	-	-	2

²³ UNESCO World Heritage Centre, *Citadel, Ancient City and Fortress Buildings of Derbent*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Historic and Architectural Complex of the Kazan*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Kremlin and Red Square, Moscow*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Historic Monuments of Novgorod and Surroundings*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Architectural Ensemble of the Trinity Sergius Lavra in Sergiev Posad*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Historic Centre of Saint Petersburg and Related Groups of Monuments*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *White Monuments of Vladimir and Suzdal*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Historical Centre of the City of Yaroslavl*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Churches of the Pskov School of Architecture*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section kaynaklarından veriler derlenerek.

Deniz ulaşım altyapısı	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Ulaşım altyapısının kullanımından kaynaklanan	1	-	-	2	-	-	-	-	0
Yerelleştirilmiş hizmetler	-	-	0	-	-	-	-	1	-
Majör doğrusal hizmetler	-	-	0	-	-	-	0	-	-
Yeraltı suyu kirliliği	-	-	0	-	0	-	-	-	-
Yüzey suyu kirliliği	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Hava kirliliği	-	2	1	1	-	-	-	-	-
Katı atık	-	-	0	-	0	-	1	-	-
Rüzgâr	-	-	0	2	0	0	0	-	-
Bağıl nem	0	2	1	2	0	0	0	-	2
Sıcaklık	-	1	0	2	0	0	0	-	2
Toz	-	-	1	1	0	0	2	-	-
Su (yağmur / yeraltı suyu)	-	-	1	2	0	1	-	-	2
Çığ / heyelan	-	-	-	-	0	-	2	-	-
Zararlılar	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Mikroorganizmalar	-	-	1	1	-	1	-	-	1
Ritüel / manevi / dini ve ilişkisel kullanımlar	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Geleneksel yaşam biçimleri ve bilgi sistemindeki	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Yangın	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Yasa dışı aktiviteler	-	-	1	-	-	-	-	1	-
Mirasın kasıtlı olarak tahrip edilmesi	-	-	2	-	-	-	-	0	-
Su baskını (sel)	-	-	1	-	-	-	-	0	-
Fırtınalar	-	-	-	0	-	-	-	-	-
Sıcaklık değişimi	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Erozyon ve siltasyon / birikim	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Yüksek etkili araştırma / izleme faaliyetleri	-	-	2	-	-	-	-	-	-

0: Önemsiz

1: Minör

2: Önemli

3: Majör

Rusya Federasyonu'nun dünya miras kenti alanlarını *önemli* ölçüde olumsuz etkileyen 13 adet faktör vardır (Tablo 4; kırmızı ile işlenen alanlar). Bunlardan dokuzu (ticari kalkınma, ulaşım altyapısının kullanımından kaynaklanan etkiler, hava kirliliği, rüzgâr, toz, çığ / heyelan, yangın, mirasın kasıtlı olarak tahrip edilmesi, yüksek etkili araştırma / izleme faaliyetleri) yalnızca bir adet dünya miras kentini *önemli* ölçüde olumsuz etkilemektedir. Diğerlerinden üçü (kara ulaşım altyapısı, su (yağmur / yeraltı suyu), sıcaklık) iki adet ve biri (bağıl nem) üç adet dünya miras kentini *önemli* ölçüde olumsuz etkilemektedir.

Vladimir ve Suzdal'ın Beyaz Anıtları (633) kültürel mirasının çok sayıda *önemli* ölçüde koruma sorunu yaratan faktörlerden etkileniyor olduğu görülmektedir. Pskov Mimarlık Okulu Kiliseleri (1523) kültürel mirası örneğinde, Vladimir ve Suzdal'ın Beyaz

Anıtları (633) kültürel mirası ile ortak olarak iklimsel koşullardan önemli ölçüde olumsuz etkilendiği gözlenmiştir. Sergiev Posad'daki Trinity Sergius Lavra'nın Mimari Topluluğu (657) kültürel mirası, birçok faktörden yalnızca önemsiz ölçüde etkilenmektedir.

5) Tartışma

Rusya Federasyonu tarafından UNESCO Dünya Miras Listesi'ne tanımlanan dokuz adet dünya miras kentinin tamamına ait periyodik raporların bulunması ve bu raporların 2024 yılına tarihlenmesi, çalışma analizine bütüncül ve güncel bir analiz olma niteliği kazandırmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Rusya Federasyonu dünya miras kentlerinde koruma sorunlarına neden olan toplam 29 faktör tespit edilmiştir. Bunlardan 13'ünün en az bir dünya miras kentinde *önemli* ölçüde olumsuz etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda en dikkat çekici bulgu, rüzgâr, bağıl nem, sıcaklık, toz ve su kaynakları gibi iklimsel faktörler ile ticari kalkınma, kara ulaşım altyapısı ve ulaşım altyapısının kullanımından kaynaklanan etkiler gibi kalkınma baskısı kaynaklı faktörlerin birçok kentte ortak tehdit oluşturduğudur. Bir diğer önemli bulgu, mikroorganizma kaynaklı faktörlerin minör düzeyde de olsa Rusya Federasyonu dünya miras kentleri için ortak bir sorun teşkil ettiğidir.

Kazan Kremlin'in Tarihi ve Mimari Kompleksi (980) kültürel mirasının yangınlarla boğuşması, Novgorod ve Çevresindeki Tarihi Anıtlar (604) kültürel mirasının kasıtlı tahripten çokça etkilenmesine ek olarak Yaroslavl Kentinin Tarihi Merkezi (1170) kültürel mirasında olduğu gibi yasa dışı aktivitelerden de etkilenmesi dikkat çekici bir başka bulgudur (Tablo 5). Bu durumda insan kaynaklı tehditlere yönelik tedbir alınması gerektiği açıktır. Bu bulguların ortaya koyduğu tabloyu daha anlaşılır bir hâle getirmek için Rusya Federasyonu dünya miras kentlerini olumsuz etkileyen faktörlerin miras alanları üzerindeki etkisinin zamansal değişimini incelemekte yarar vardır.

Tablo 5. Rusya Federasyonu Dünya Miras Kentlerini *Önemli* Ölçüde Olumsuz Etkileyen Faktörler

Rusya Federasyonu Dünya Miras Kenti Miras Alanı	Alanı <i>Önemli</i> Ölçüde Olumsuz Etkileyen Faktörler
Kremlin ve Kızıl Meydan, Moskova	Ticari kalkınma
	Hava kirliliği
	Bağıl nem
Novgorod ve Çevresindeki Tarihi Anıtlar	Mirasın kasıtlı olarak tahrip edilmesi
	Yüksek etkili araştırma / izleme faaliyetleri
Vladimir ve Suzdal'ın Beyaz Anıtları	Kara ulaşım altyapısı
	Ulaşım altyapısının kullanımından kaynaklanan etkiler
	Rüzgâr
	Bağıl nem
	Sıcaklık
	Su (yağmur / yeraltı suyu)
Kazan Kremlin'in Tarihi ve Mimari Kompleksi	Yangın
Derbent Kalesi, Antik Kenti ve Kale Yapıları	Toz

	Çığ / heyelan
Pskov Mimarlık Okulu Kiliseleri	Kara ulaşım altyapısı
	Bağıl nem
	Sıcaklık
	Su (yağmur / yeraltı suyu)

Bu bağlamda, Rusya Federasyonu dünya miras kentlerini olumsuz etkileyen faktörlere dair 2014 ve 2024 yıllarına ait periyodik rapor verilerinin karşılaştırılması (Tablo 6) incelendiğinde, yasa dışı aktiviteler ve kasıtlı tahrip gibi tehditlerdeki artışın, miras alanları üzerindeki insan kaynaklı etkilerin gelecek dönemde çok daha önemli boyutlarda sorunlara yol açabileceği daha net görülür. Ayrıca iklim değişikliğine bağlı olarak iklimsel faktörlere dayalı etkilerin özellikle kentsel ölçekli miras alanları üzerinde yalnızca on yıllık bir süreçte dahi artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Aynı süreçte kentleşme ve kalkınma kaynaklı tehditlerin, Rusya Federasyonu'na ait kentsel ölçekli miras alanları üzerindeki etkilerinin azaldığı görülmektedir. Çevre kirliliğinden kaynaklanan sorunların ise kontrol altında tutulduğu gözlemlenmiştir. Bu karşılaştırmalı inceleme, son on yıllık dönemde dünya miras kentlerine yönelik tehditlerdeki çeşitliliğin yanı sıra faktörlerin şiddet düzeylerinde de önemli farklılıklar oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 6. Rusya Federasyonu Dünya Miras Kentlerini Olumsuz Etkileyen Faktörlerdeki Değişimlerin İncelenmesi: 2014 ve 2024 Periyodik Raporları Üzerinden Karşılaştırılması²⁴

Dünya Miras Kentlerini Olumsuz Etkileyen Faktörler	Dünya Miras Kenti															
	2014								2024							
	540bis	545	604	633	657	980	1070	1170	1523	540bis	545	604	633	657	980	1070
Konutlaşma	-	-	0	2	2	-	-	1	-	-	-	-	0	0	-	-

²⁴ UNESCO World Heritage Centre, *Citadel, Ancient City and Fortress Buildings of Derbent*, Periodic Report - Second Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2014); UNESCO World Heritage Centre, *Historic and Architectural Complex of the Kazan*, Periodic Report - Second Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2014); UNESCO World Heritage Centre, *Kremlin and Red Square, Moscow*, Periodic Report - Second Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2014); UNESCO World Heritage Centre, *Historic Monuments of Novgorod and Surroundings*, Periodic Report - Second Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2014); UNESCO World Heritage Centre, *Architectural Ensemble of the Trinity Sergius Lavra in Sergiev Posad*, Periodic Report - Second Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2014); UNESCO World Heritage Centre, *Historic Centre of Saint Petersburg and Related Groups of Monuments*, Periodic Report - Second Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2014); UNESCO World Heritage Centre, *White Monuments of Vladimir and Suzdal*, Periodic Report - Second Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2014); UNESCO World Heritage Centre, *Historical Centre of the City of Yaroslavl*, Periodic Report - Second Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2014); UNESCO World Heritage Centre, *Citadel, Ancient City and Fortress Buildings of Derbent*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Historic and Architectural Complex of the Kazan*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Kremlin and Red Square, Moscow*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Historic Monuments of Novgorod and Surroundings*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Architectural Ensemble of the Trinity Sergius Lavra in Sergiev Posad*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Historic Centre of Saint Petersburg and Related Groups of Monuments*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *White Monuments of Vladimir and Suzdal*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Historical Centre of the City of Yaroslavl*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024); UNESCO World Heritage Centre, *Churches of the Pskov School of Architecture*, Periodic Report - Third Cycle, Second Section (Paris: WHC, 2024) kaynaklarından veriler derlenerek.

Ticari kalkınma	-	1	0	2	2	-	-	0	-	-	2	-	0	0	-	-	1	-
Kara ulaşım altyapısı	2	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	2	0	-	-	-	2
Deniz ulaşım altyapısı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Ulaşım altyapısının kullanımından	2	0	0	2	-	-	1	2	-	1	-	-	2	-	-	-	-	0
Yeraltı ulaşım altyapısı	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yerelleştirilmiş hizmetler	-	-	0	-	-	-	-	1	-	-	-	0	-	-	-	-	1	-
Majör doğrusal hizmetler	-	-	0	-	-	-	1	1	-	-	-	0	-	-	-	0	-	-
Yeraltı suyu kirliliği	-	-	0	-	0	-	-	-	-	-	-	0	-	0	-	-	-	-
Yüzey suyu kirliliği	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Hava kirliliği	1	1	0	2	-	-	-	-	-	-	2	1	1	-	-	-	-	-
Katı atık	-	-	0	-	0	-	1	0	-	-	-	0	-	0	-	1	-	-
Rüzgâr	1	-	1	2	-	-	1	-	-	-	-	0	2	0	0	0	-	-
Bağıl nem	2	1	0	2	-	-	1	-	-	0	2	1	2	0	0	0	-	2
Sıcaklık	1	1	0	2	-	-	1	-	-	-	1	0	2	0	0	0	-	2
Radyasyon / ısıma	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toz	-	-	0	2	1	-	1	-	-	-	-	1	1	0	0	2	-	-
Su (yağmur / yeraltı suyu)	-	0	0	2	-	1	-	-	-	-	-	1	2	0	1	-	-	2
Çığ / heyelan	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	0	-	2	-	-
Zararlılar	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Mikroorganizmalar	1	-	0	2	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-	-	1
Ritüel / manevi / dini ve ilişkisel	-	1	-	2	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Geleneksel yaşam biçimleri ve bilgi	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Yangın	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Kimlik, sosyal uyum, yerel nüfus ve	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Turizm / ziyaretçi / rekreasyonun	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yasa dışı aktiviteler	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-
Mirasın kasıtlı olarak tahrip edilmesi	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	0	-
Su baskını (sel)	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	0	-
Fırtınalar	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-
Sıcaklık değişimi	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Erozyon ve siltasyon / birikim	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-
Yüksek etkili araştırma / izleme	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-

0: Önemsiz

1: Minör

2: Önemli

3: Majör

Dünya miras kentlerini olumsuz etkileyen faktörlerin, on yıllık bir dönem çerçevesinde incelenmesi, miras alanlarını olumsuz etkileyen bazı faktörlerin süreklilik gösterdiğini, bazılarında belirgin bir artış eğilimi olduğunu ve bazılarının ise yeni tehdit kategorisi olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Bu eğilim, UNESCO'nun periyodik raporlama döngüsü yaklaşımının miras alanlarına yönelik tehditlere dair sadece mevcut

durumu tanımlamakla kalmadığını, aynı zamanda uzun vadeli değişimlerin izlenmesine de olanak tanıdığını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bulguları, dünya miras kentlerini olumsuz etkileyen faktörlerin yalnızca fiziksel tehditlerden kaynaklanmadığını, aynı zamanda yönetim düzeyindeki zayıflıklarla da bağlantılı olduğunu göstermektedir. Rusya Federasyonu örneğinde periyodik raporlarda tekrar eden sorunlar ve birçok kentte eş zamanlı olarak karşılaşılan tehditler, koruma planlarının ulusal boyutta bütüncül bir stratejiye dayandırılmadığını göstermektedir.

Bir diğer önemli tartışma konusu, taraf devlet Rusya Federasyonu'nun kentsel ölçekli miras alanlarını listeleme tutumunun (%27,27), Avrupalı taraf devletlerle benzerlik göstermesidir. Bu tercihin bir sonucu olarak, miras alanlarının alan yönetiminde daha karmaşık ve çok katmanlı koruma gereksinimleri ile karşı karşıya kalınmaktadır. Kentsel dokunun büyüklüğü, kullanım çeşitliliği ve kentsel alanlara yönelik çevresel tehditlerin artışı, mevcut koruma anlayışının yeniden ele alınmasını gerektirmektedir.

Bu doğrultuda, periyodik raporların yalnızca veri sunma amacıyla değil, aynı zamanda dinamik bir planlama ve politika üretme aracı olarak değerlendirilmesi gerektiği ortadadır. Özellikle Rusya Federasyonu gibi çok sayıda dünya miras alanına ev sahipliği yapan taraf devletlerde, miras alanlarının korunmasına yönelik stratejilerin disiplinler arası, bütüncül ve alana özgü yaklaşımlarla yeniden yapılandırılması gerektiği görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, Rusya Federasyonu'nun UNESCO Dünya Miras Listesi'ndeki dünya miras kentlerine ilişkin güncel periyodik raporlar incelenerek, söz konusu kentsel alanları olumsuz etkileyen faktörler analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, 13 farklı faktörün en az bir kentsel miras alanında *önemli* ölçüde olumsuz etkiye sahip olduğu, özellikle iklimsel değişkenlerin (bağıl nem, sıcaklık, toz, yüzey suyu) ve ardından kalkınma kaynaklı faktörlerin (ticari kalkınma, kara ulaşım altyapısı, ulaşım altyapısının kullanımından kaynaklanan etkiler) başlıca tehdit unsurları olduğu ortaya konulmuştur.

Rusya Federasyonu, UNESCO Dünya Miras Listesi'nde tanımladığı miras alanı sayısı ve bu miras alanları içerisindeki dünya miras kentleri sayısı ile öne çıkan taraf devletlerden birisidir. Dünya miras kentlerinin alansal büyüklüğünden ve işlevsel çeşitliliğinden dolayı miras alanını etkileyen faktörlerin sayısında ve miras koruma sorunlarında diğer kültürel miraslara nazaran farklılık ve çeşitlilik görülmektedir. Rusya Federasyonu'nun dünya miras kentlerini en yoğun şekilde olumsuz etkileyen faktörlerin başında iklim kaynaklı etkiler gelmektedir. Artan küresel ısınmanın da etkisi ile ilerleyen dönemde iklimsel değişikliklerin kentsel miras alanlarını daha yoğun bir şekilde etkileyeceği öngörülmektedir. Bu bağlamda taraf devletlerin kentsel miras alanlarının UNESCO Dünya Miras Listesi'ne adaylık süreçlerinde bu durumu göz önünde bulundurarak politik olarak gerekli gördükleri tedbirleri almalarında yarar vardır. Bu doğrultuda alınacak tedbirler, listelenme süreci boyunca kentsel miras alanlarının koruma durumlarına yönelik en önemli tehdide karşı kırılgan yapıdan uzaklaşmalarına

yardımcı olacaktır. Bu durum, kentsel ölçekteki miras alanlarının sürdürülebilir korunmasında büyük ölçüde fayda sağlayacaktır.

Bu doğrultuda, Rusya Federasyonu örneği üzerinden dünya miras kentlerinde karşılaşılan koruma sorunlarına yönelik çözüm olarak öne sürülebilecek öneriler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- Koruma planları, miras alanının kendine özgü çevresel koşulları ve kentsel baskıları dikkate alınarak yerel ölçekli hazırlanmalıdır,
- Kalkınmaya bağlı baskılara yönelik sınırlandırıcı düzenlemeler ve alternatif çözümler üretilmelidir,
- Rusya Federasyonu örneği üzerinden de okunabildiği üzere periyodik raporlar, yalnızca izleme amaçlı kullanımından ziyade, önleme amaçlı planlama araçları olarak da kullanılmalı, raporlarda belirtilen sorunlara ilişkin çözüm süreci izlenebilir hâle getirilmelidir,
- İklimsel direnç stratejileri, özellikle bağıl nem ve sıcaklık değişimlerinden önemli ölçüde etkilenen kentsel miras alanlarına yönelik UNESCO başta olmak üzere, ulusal ve yerel boyutta politik mekanizmalarca öne çıkarılmalıdır.

Bu çalışma, Rusya Federasyonu'na ait dünya miras kentlerinin koruma durumlarına yönelik bütüncül ve güncel bir değerlendirme sunmaktadır. Ayrıca UNESCO'nun kentsel miras alanlarının korunmasına yönelik geliştirdiği politikalarına, somut örnekler üzerinden katkı sağlamaktadır. Elde edilen bulgular, Rusya Federasyonu'nun yanı sıra Avrupalı taraf devletler başta olmak üzere diğer taraf devletler için de dünya miras kentlerinde karşılaşılan miras koruma sorunlara dair kıyaslamalı değerlendirme olanağı sunmaktadır.

Beyanname:

- 1. Etik Kurul İzni:** Etik Kurul İzni gerekmemektedir.
- 2. Katkı Oranı Beyanı:** Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.
- 3. Çıkar Çatışması Beyanı:** Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Declarations:

- 1. Ethics approval:** Not applicable.
- 2. Author contribution:** The author declares no one has contributed to the article.
- 3. Competing interests:** The author declares no competing interests.

KAYNAKÇA

İnceleme ve Araştırma Eserler

Cui, Shenghui, Xiai Yang, Xianhua Guo, Tao Lin, Qianjun Zhao & Ling Feng. "Increased challenges for world heritage protection as a result of urbanisation in Lijiang City." *International Journal of Sustainable Development & World Ecology* 18/6 (2011): 480–485.

- Feng, Haoxuan. "Impact of Urbanization on Cultural Heritage: A Quantitative Analysis." *Advances in Education, Humanities and Social Science Research* 11/1 (2024) International Conference on Humanities Education, Art Appreciation, and Social Sciences - ICHEAS 2024) (2024): 153–163.
- Hiswara, Abrar, Adit Mohammad Aziz & Yenik Pujowati. "Cultural Preservation in a Globalized World: Strategies for Sustaining Heritage." *West Science Social and Humanities Studies* 1/3 (2023): 98–106.
- Pham, Van-Manh, Son Van Nghiem, Cu Van Pham, Mai Phuong Thi Luu & Quang-Thanh Bui. "Urbanization impact on landscape patterns in cultural heritage preservation sites: A case study of the complex of Huế Monuments, Vietnam." *Landscape Ecol* 36 (2021): 1235–1260.
- Sánchez Alvarado, David, Nicolás Arízaga Hamilton, Verónica Cristina Heras & Julia Rey-Pérez. "Struggling with globalization challenges: addressing the oversupply of cultural facilities in the world heritage city of Cuenca, Ecuador." *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development* 15/1 (2025): 75–88.
- Udeaja, Chika, Claudia Trillo, Kwasi G. B. Awuah, Busisiwe C. N. Makore, D. A. Patel, Lukman E. Mansuri & Kumar N. Jha. "Urban Heritage Conservation and Rapid Urbanization: Insights from Surat, India," *Sustainability* 12/2172 (2020): 17.
- UNESCO World Heritage Centre, *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (WHC. 08/01)*. Paris: WHC, 2008.
- UNESCO World Heritage Centre. *Architectural Ensemble of the Trinity Sergius Lavra in Sergiev Posad*. Periodic Report - Second Cycle, Second Section. Paris: WHC, 2014.
- UNESCO World Heritage Centre. *Citadel, Ancient City and Fortress Buildings of Derbent*. Periodic Report - Second Cycle, Second Section. Paris: WHC, 2014.
- UNESCO World Heritage Centre. *Historic and Architectural Complex of the Kazan*. Periodic Report - Second Cycle, Second Section. Paris: WHC, 2014.
- UNESCO World Heritage Centre. *Historic Centre of Saint Petersburg and Related Groups of Monuments*. Periodic Report - Second Cycle, Second Section. Paris: WHC, 2014.
- UNESCO World Heritage Centre. *Historic Monuments of Novgorod and Surroundings*. Periodic Report - Second Cycle, Second Section. Paris: WHC, 2014.
- UNESCO World Heritage Centre. *Historical Centre of the City of Yaroslavl*. Periodic Report - Second Cycle, Second Section. Paris: WHC, 2014.
- UNESCO World Heritage Centre. *Item 10 of the Provisional Agenda: Global Strategy: Evaluation of the Cairns-Suzhou Decision (WHC-07/31.COM/10)*. Paris: WHC, 2007.
- UNESCO World Heritage Centre. *Kremlin and Red Square, Moscow*. Periodic Report - Second Cycle, Second Section. Paris: WHC, 2014.
- UNESCO World Heritage Centre. *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (WHC. 05/2)*. Paris: WHC, 2005.
- UNESCO World Heritage Centre. *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (WHC.23/01)*. Paris: WHC, 2023.
- UNESCO World Heritage Centre. *White Monuments of Vladimir and Suzdal*. Periodic Report - Second Cycle, Second Section. Paris: WHC, 2014.

Wang, Kaixuan & Kalliopi Fouseki. "Sustaining the Fabric of Time: Urban Heritage, Time Rupture, and Sustainable Development." *Land* 14/113 (2025).

İnternet Kaynakları

Katontoka, Moses, Francesca Noardo, Daniela Palacios-Lopez, Thomas Esch, Nourian Pirouz, Fulong Chen, & Ana Pereira Roders. "How Urban Is World Heritage? An Investigation of Built-up Area Increase in Cultural Heritage Properties." Preprints (2024). Erişim 28.07.2025. <https://www.preprints.org/manuscript/202409.0423/v1>

UNESCO World Heritage Centre. "Russian Federation." World Heritage Convention (2025). Erişim 24.07.2025. <https://whc.unesco.org/en/statesparties/ru>

UNESCO World Heritage Centre. "Tentative Lists – Russian Federation." World Heritage Convention (2025). Erişim 28.07.2025. <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/action=listtentative&order=states&state=ru>

UNESCO World Heritage Centre. "Virgin Komi Forests." World Heritage Convention (2025). Erişim 25.09.2025. <https://whc.unesco.org/en/list/719>

UNESCO World Heritage Centre. "Western Caucasus." World Heritage Convention (2025). Erişim 25.09.2025. <https://whc.unesco.org/en/list/900>

UNESCO World Heritage Centre. "World Heritage Cities Programme." World Heritage Convention (2025). Erişim 28.07.2025. <https://whc.unesco.org/en/cities/>

UNESCO World Heritage Centre. "World Heritage List." World Heritage Convention (2025). Erişim 24.07.2025. <https://whc.unesco.org/en/list/>

